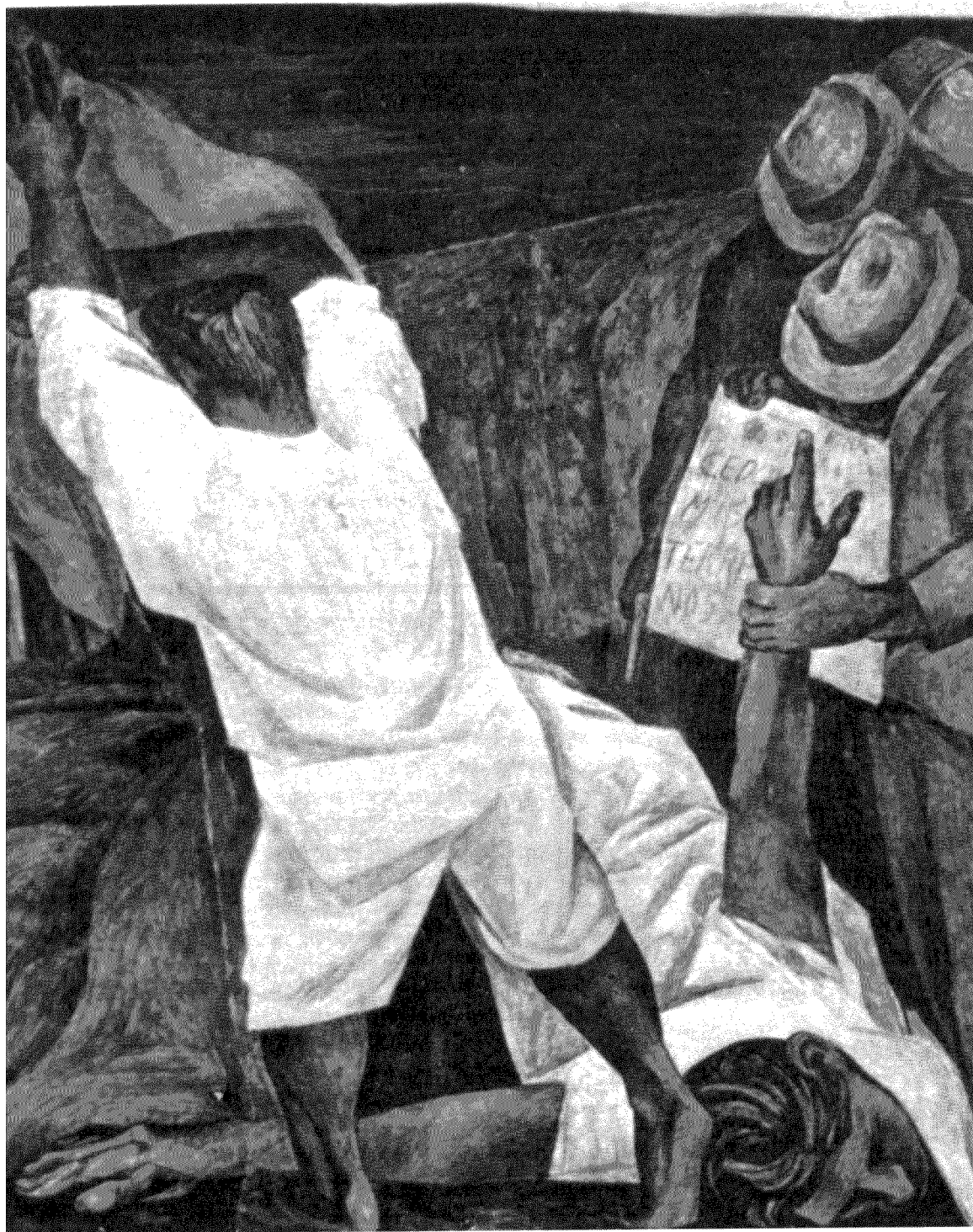

*Paul O'Higgins, Αναγκαστική εκχώρηση πετρελαιοφόρων περιοχών, 1940,
Ναυτογραφία, Γυμνάσιο Michoacan (λεπτομέρεια).*

Η δεύτερη μεγάλη αποικιοκρατική φάση (με τα μάτια ενός που την υφίσταται)

1. Εισαγωγή

Η ύστερη αποικιοκρατία είναι η περιφερειακή εκδοχή αυτού που συμβαίνει στο κέντρο παραγωγής της παγκοσμιοποίησης. Ζούμε τη δεύτερη μεγάλη αποικιοκρατική φάση, όπως αυτή εκφράζεται στους κάτω, στα κατώφλια, σε μέρη που κατεδαφίζονται για να γίνουν δημοκρατία του βλέμματος: μια φάση όπου η κατάκτηση γίνεται με τη βάση της φυγής των κεφαλαίων και η αποικιοποίηση με ηλεκτρικές οικιακές συσκευές.

Στο Μουσείο Νομισμάτων της Εθνικής Τράπεζας του Καναδά, στην Οτάβα, σ' ένα πρόσφατο ταξίδι μου, παρατήρησα μια προθήκη, όπου μπορεί κανείς να διαβάσει ότι το 90% του ασημιού και το 70% του χρυσού, που από το 1492 και για τρεις αιώνες κυκλοφορούσε στον κόσμο, προέρχονταν από τις ισπανοαμερικανικές αποικίες. Οι οικονομολόγοι βέβαια έκαναν υπολογισμούς και έβγαλαν το ποσοστό. Αλλά δεν κάνουν το ίδιο για να πληροφορήσουν ποιο ποσοστό ποιότητας ζωής οποιασδήποτε αναπτυσσόμενης περιοχής του κόσμου προέρχεται από πληθυσμούς που πληρώνουν τους τόκους του χρέους ήδη από τη δεκαετία του '70, πληθυσμούς κάθε μέρα πιο φτωχούς, που χωρίς τη δυνατότητα παραγωγής πολιτισμικής μετανεωτερικότητας χάνουν και τα κοινωνικά επιτεύγματα της ίδιας της νεωτερικότητας.

Θυμάμαι ότι, όταν συνέβη εκείνο το boom του «τέλους των ιδεολογιών» (του οποίου το υπο-κείμενο ήταν να αφεθεί ανέπαφη μία μόνον ιδεολογία: ο νεοφιλελευθερισμός) συνδυασμένο με το «τέλος των μεγάλων αφηγήσεων» (του οποίου το υπερ-κείμενο ήταν η βιωσιμότητα μίας μόνο αφήγησης: της ελεύθερης αγοράς), και μαζί το «τέλος της ιστορίας» (της οποίας το δια-κείμενο ήταν η απολυτοποίηση ενός μόνον χρόνου, του υπερπαρόντος, αυτής της σχεδόν αυτοκτονικής λογικής μιας ηγεμονικής ομάδας που για πρώτη φορά αποφασίζει να μην κοιτάζει στο μέλλον, να μην προβάλλει τις συνέπειες των οικοανθρωπολογικών της πράξεων), θυμάμαι, λοιπόν, πως τότε ένας φίλος παρατήρησε ότι τουλάχιστον είναι καλό που αυτή η ομάδα δεν μιλάει ακόμη για το τέλος του χώρου. Του χώρου ως εκείνη τη μεγάλη περιοχή για τη συσώρευση, που εμπερικλείει και την εικονική αναπαραγωγή του κεφαλαίου. Ο πραγματικός χώρος κλειστός για τους ανθρώπους που κοιτάζουν και ανοικτός για τα εμπορεύματα που προβάλλουν βλέμματα. Ο ύστερος καπιταλισμός έκανε στο

χώρο την αρχή της αποικιακής επαναδόμησής του. Το 1492 εγκαινιάζοταν η πραγματική κατάκτηση του κόσμου, πέντε αιώνες αργότερα έρχεται και η εικονική του σύλληψη. Κεφάλαια του αποικιοποιημένου κόσμου που κανείς δεν ξέρει πού πάνε, βιομηχανικές εγκαταστάσεις που εξαφανίζονται σαν τα πανιά ενός ιστιοφόρου σε καταιγίδα, αποπλάνηση με εικόνες που φτάνουν από κάποιο μέρος, χρέη των χωρών συσσωρευμένα σε ψηφιακά βιβλία, παραβιάσεις, καταπιέσεις, παραισθήσεις, δωροδοκίες, εφιάλτες, σφαγές.

Την ιδέα γύρω από αυτόν το χώρο την εξέφρασε ο αρχηγός του NATO το 1997: υπάρχουν δύο μεγάλες ζώνες στον κόσμο, είτε, *η ζώνη που σκέφτεται και η ζώνη που δουλεύει*. Όπως στην απαρχή της διαίρεσης σε τάξεις, αλλά τώρα όχι για ένα χωριό που αφήνει πίσω του το πρωτόγονο στάδιο, αλλά για έναν πρώην πολυκέντρο και τώρα πια ενιαιοποιημένο κόσμο. Αυτό είναι το μήνυμα: η ιστορία της διαίρεσης σε τάξεις συνεχίζεται. Αλλά όχι πια χώρες, έθνη ή περιοχές. Κι ούτε «ζώνες» όπως τις ορίζει η κλασική γεωμετρία και γεωγραφία (τμήμα της επιφάνειας της γης που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο παράλληλους). Τίποτε απ' αυτά. Λωρίδες που δημιουργούνται περίπου αυθαίρετα στη μια περίπτωση, προβαλλόμενες στην άλλη, αλλά μέσα από την ανθρωπογένεση μιας αποικιακής μετανεωτερικότητας.

Η ιδέα αναμφίβολα μπορεί να διευρυνθεί, έτσι που να εμφανίζονται έξι μεγάλες ζώνες της παγκοσμιοποίησης με τη γένεση του 21ου αιώνα: το τμήμα που σκέφτεται, το τμήμα που δουλεύει, το τμήμα που εξαφανίζεται. Μια τέταρτη ζώνη, κινούμενη, αποσπασματική, λειτουργεί ως λεωφόρος κυκλοφορίας ανάμεσα στις τρεις προηγούμενες: αυτή που κερδοσκοπεί, οι χρηματιστηριακοί παράδεισοι. Μια πέμπτη, μέσα από την οποία προβάλλονται τα φαντάσματα της εικονικής κοινωνικής ισότητας: η παραγωγή των εικόνων. Η έκτη απλώς είναι η ζώνη της αντίστασης. Η έκτη μπαίνει μέσα σε όλες τις άλλες, εκρήγνυται, σκοτενιάζει και ξαναρχίζει, πέφτει, βάζει σημάδια, φτιάχνει τοτέμ, βουλιάζει και βυθίζεται, ανοίγει και εξατμίζεται. Είναι μια ζώνη νέας σκέψης, καινούριων κοινωνικών πρακτικών, και ίσως της γένεσης πολλών σοσιαλισμών, δηλαδή εγκατάλειψης του μοναδικού και μονογραμμικού μοντέλου, όπως παρατηρούσε παλιότερα ο Raymond Williams.

2. Η ζώνη που σκέφτεται

Είναι αυτή που απορροφά όλα τα διαθέσιμα οικονομικά μέσα. Σε γενικές γραμμές με λίγη προσπάθεια επίσης για δημιουργία ενός χώρου κάποιας οικολογικής ασφάλειας. (Βέβαια, δεν είναι δυνατό να οικοδομήσουν ένα τείχος που θα την απομόνωνε από το φαινόμενο του «θερμοκηπίου».) Είναι οι άνθρωποι της επιστήμης, της αναγκαίας τεχνολογίας, της πρόωξης, οι νομικοί, η υψηλή κοινωνία. Είναι το πλούσιο και σίγουρο τμήμα του κόσμου. Ο τομέας που διευθύνει τον πλανήτη. Μεγαλοεπιχειρήσεις και πανεπιστήμια. Οι πολίτες αφήνουν τους οικονομικούς και χρηματιστηριακούς εκπροσώπους έτσι ώστε –ντυμένοι πολιτικοί– να κυβερνάν αυτή τη ζώνη και τις άλλες. Επιβάλλουν τα δικά τους πρότυπα της αγοράς και της παγκοσμιοποίησης. Γι' αυτό είναι αυτοί που σκέφτονται. Ένα κέντρο διαπειθαρχίας και αποτροπής.

Τα κέντρα νιώθουν παραδοσιακοί φύλακες της Τάξης. Είναι το στυλ ζωής που έχει κληρονομηθεί από το παρελθόν, αλλά δομημένο μέσα από έναν ιδιαίτερο τρόπο ιδιοποίη-

σης του κοινωνικού προϊόντος. Είναι η *Φυσική Τάξη* που θεωρεί αποκρουστική, καταδικάσιμη και εξολοθρευσιμη οποιαδήποτε άλλη τάξη που δεν είναι δική της. Τα κέντρα προστατεύουν μερικές φορές τόσο αυστηρά αυτό το μέρος, με μια τόσο δογματική απολυτοποίηση, που για να το υπερασπίσουν μπορούν να δημιουργήσουν στρατόπεδα εξόντωσης. Οι διανοούμενοι συνήθως λειτουργούν σε αυτή την κατεύθυνση, συνεισφέροντας παιδαγωγικά επικοινωνιακά μέσα με το αναγκαίο κύρος για να στομώνονται οι αμφιβολίες, να αποσιωπούνται οι καταπιέσεις και να απαξιώνονται οι διαφωνούντες.

Η ζώνη που σκέφτεται προστατεύεται από θεσμούς συμβολικά εξουσιοδοτημένους με πλανητικό βεληνεκές. Εκδίδουν εικονικές εγκυκλίους. Είναι η παπική εξουσία του 16ου αιώνα που πέρασε στον 21ο ως εξουσία που εγκαθιδρύει τις καινούριες κατά τόπο και καθ' ύλην αρμοδιότητες: το ΝΑΤΟ ως στρατιωτική κυβέρνηση· ο ΟΗΕ (Συμβούλιο Ασφαλείας) ως πρωθυπουργία· η Παγκόσμια Τράπεζα και το ΔΝΤ ως οικονομική κυβέρνηση· η G7 ως πολιτική κυβέρνηση· οι ΗΠΑ ως η καινούρια παπική εξουσία.

Ο νέος στρατιωτικοποιημένος χώρος, προστάτης της *Φυσικής Τάξης*, εγκαινιάστηκε με τον Πόλεμο του Κόλπου. Ήταν η κάρτα παρουσίασης του «δημοκρατικού», «συμμαχικού» τρόπου ύπαρξής του, χρησιμοποιώντας για πρώτη φορά το οικουμενικό δίκαιο των Ηνωμένων Εθνών. Η συμμαχία των 33 χωρών που διευθύνονταν από τις ΗΠΑ και που έφερε τριάντα χιλιάδες νεκρούς ιρακινούς απέναντι σε πεντακόσιους της «Αντάντ». Κι ούτε κανείς ξέρει πόσους ακόμη νεκρούς πολίτες από το διεθνές εμπάργκο στην κυκλωμένη χώρα. Ο πρώτος «υγιεινός», «αποστειρωμένος» πόλεμος της ζώνης που σκέφτεται τη Νέα Τάξη ως κατάργηση του παρελθόντος και του μέλλοντος. Ένας στρατός από ήρωες με επικεφαλής το έθνος-μύθο, παγκόσμιο αστυνόμο της ελευθερίας και της δημοκρατίας, έδωσε ραντεβού στην έρημο, για να πάει να εξολοθρεύσει ένα στρατό των απίστων που είχαν επικεφαλής έναν «τρελό», ειπώθηκε το 1992. Ένδεκα χρόνια αργότερα, το έθνος-μύθος επέστρεψε ως έθνος-αρχάγγελος, αρματωμένο με τη θεϊκή σπάθη για την πετρελαϊκή ελευθερία.

3. Ζώνες που δουλεύουν και ζώνες που εξαφανίζονται

Η ζώνη που δουλεύει είναι ένας χώρος που επιστρέφει συχνά στο καθεστώς της δουλείας. Πια δεν δουλεύει κανείς μέχρι να πεθάνει (όπως στον καπιταλισμό της νεωτερικότητας)· απλά, όποιος σταματάει να δουλεύει, πεθαίνει.

Το οχτάωρο εξαφανισμένο· τα κοινωνικά δικαιώματα της νεωτερικότητας εξαφανισμένα. Ο κλάδος που παράγει πρώτες ύλες, τρόφιμα και μανιφακτούρα πολύ ασταθής. Η υποβάθμιση των θέσεων εργασίας στη Λατινική Αμερική: 8 στις δέκα σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εργασίας είναι κακής ποιότητας και αποτελούν μέρος της παραοικονομίας. Η δεκαετία του '80 ονομάστηκε «χαμένη δεκαετία», του '90 δεκαετία του «αποκλεισμού». Η πρώτη δεκαετία της χιλιετίας παρουσιάζεται όπως του Τιτανικού.

Από τη μεριά της η ζώνη που σκέφτεται είναι επιφορτισμένη με το να αφοπλίζει, να μπλοκάρει, να κινεί και/ή να ακυρώνει τους παραγωγικούς πυρήνες της ζώνης που δουλεύει. Η διάσπαση του τρόπου παραγωγής βοηθάει στο να μην έχουν αυτονομία οι επιμέρους μονάδες παραγωγής. Συγκροτήματα παραγωγής, που στην εποχή του πρώιμου καπιταλισμού

διαρκούσαν ένα τέταρτο του αιώνα, ανοίγουν και κλείνουν σε λίγες ώρες. Είναι πολύ δύσκολο να προβλέψει κανείς σε ποια στιγμή και γιατί μια ζώνη που δουλεύει μετατρέπεται γρήγορα σε μια εξαφανισμένη ζώνη. (Λένε πως θα μείνει μόνο μία επιχείρηση παραγωγής τρακτέρ στον κόσμο το 2010.) Η βραβρότητα της καταπίεσης στη λατινοαμερικάνικη δεκαετία του '70 δημιούργησε το αναγκαίο πολιτικό πλαίσιο για να εγκατασταθεί η μονόπλευρη παγκοσμιοποίηση, ο λόγος της αποτελεσματικότητας, εκτοπίζοντας οποιαδήποτε μεταβλητή κοινωνικού κόστους. Οι *φυσικά εξαφανισμένοι* μετατράπηκαν με τις «δημοκρατίες της αγοράς» σε *κοινωνικά εξαφανισμένους*. Έπρεπε να φτάσουμε από ένα λιμάνι (τον παραμορφωμένο κρατισμό) σε άλλο λιμάνι (τον παραμορφωμένο ιδιωτισμό) στο πιο σύντομο χρονικό διάστημα.

Την άνοιξη του 1998, στα σχολεία των χωριών και των φτωχογειτονιών της επαρχίας μου, στο βορρά της Αργεντινής, κόψανε το ηλεκτρικό φως. Η υπόθεση ξεκίνησε το χειμώνα, και εγώ άκουγα στο ραδιόφωνο, κατά τη διάρκεια των ημερών της βροχής, μερικές δασκάλες που τηλεφωνούσαν για να διαμαρτυρηθούν ότι δεν μπορούσαν να διδάξουν, αφού δεν μπορούσαν να κρατάνε τα παράθυρα ανοιχτά για να μπαίνει λίγο φως. Οι εκφωνητές, με αυτές τις αγαπησιάρικες φωνές, δουλικές στην εξουσία, αλλά με έναν επιτονισμό υποκριτικού ενδιαφέροντος, λέγανε: «Φτωχά παιδιά! Ας ελπίσουμε ότι οι κύριοι της επιχείρησης ηλεκτρικού θα είναι τόσο ευγενείς ώστε να τους ξαναφέρουν το φως». Το κράτος δεν πλήρωνε τους λογαριασμούς και η ιδιωτικοποιημένη επιχείρηση, εάν θέλει να είναι «αποτελεσματική και παραγωγική», δεν μπορεί να ασχολείται με τα συναισθήματα... Τα παιδιά, οι πιο αδύναμοι, είναι οι πρώτοι τιμωρημένοι αυτού του καινούριου πολέμου. Στο μεταξύ οι υπουργοί οικονομικών μιλούσαν για το εκπαιδευτικό μοντέλο που δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της αγοράς, για μια κρίση διαχείρισης κ.ο.κ. Σε αυτά τα σχολεία χωρίς ηλεκτρικό, οι αντλίες νερού δεν λειτουργούσαν, δεν υπήρχε νερό ούτε για να πουν ούτε για την καθαριότητα, και κατά συνέπεια δεν γίνονταν μαθήματα. Χάνονταν πολλοί μήνες κάθε διδακτικό έτος στη διάρκεια της δεκαετίας του '90· άλλους μήνες τα σχολεία δεν λειτουργούσαν γιατί οι δάσκαλοι δεν πληρώνονταν.

Το κοινωνικό τοπίο που αφήνει πίσω του ο νεοφιλελευθερισμός είναι το τοπίο ενός πολέμου. Καταστροφές, εξαφανισμένοι και ψυχικά τραυματισμένοι. Συγκέντρωση της εξουσίας και του πλούτου στους νικητές. Αποκλεισμός, εργασιακή εξαθλίωση και «ευελιξία» για τους νικημένους. Γι' αυτό, σε κάποιες περιοχές οι πληθυσμοί ψήφιζαν στρατιωτικούς και δεν τους ένοιαζε αν αυτοί είχαν αναμειχθεί σε βασανιστήρια ή γενοκτονίες. Νόμιζαν πως έτσι ήταν καλύτερα. Χρειαζόταν ένας ισχυρός άνδρας. Ένας πολεμιστής που θα μπορούσε να τους βγάλει από το μαρασμό. Με δείκτη το 100 στην Αργεντινή του 1985, οι μισθοί των εκπαιδευτικών σχεδόν είκοσι χρόνια αργότερα φτάνουν μόλις το 20. Έτσι προετοιμάζονταν τα υποκείμενα της εκπαίδευσης που έπρεπε να παράγουν παγκοσμιοποίηση με τους ίδιους όρους της ζώνης που σκέφτεται.

Βέβαια υπάρχει ένας εξισωτισμός που έχει να κάνει με την κατανάλωση της παγκοσμιοποίησης. Μου διηγούνταν ένας χιλιανός φίλος που μένει στον Καναδά ότι τον γιο του, που πάει δημοτικό σχολείο στο Μόντρεαλ, τον βράβευσαν για τους καλούς του βαθμούς με μια επιταγή για αγορές σε ένα δισκάδικο. Εγώ θυμάμαι πως ένα από τα βραβεία στο δημόσιο σχολείο της παιδικής μου ηλικίας ήταν να κάνουμε την έπαρση της σημαίας. Ο ίδιος ο καπιταλισμός αντικαθιστά συχνά το έθνος με την αγορά ως εμβληματική πράξη σεβασμού. Δεν εν-

διαφέρει και πολύ το να είναι κάποιοι καλοί πατριώτες, αλλά θαυμάσιοι καταναλωτές. Για να συνεχίσω τη διήγηση, ο φίλος μου πήγε με τον γιο του στο δισκάδικο, αλλά το «δωρο» δεν έφτανε για ένα CD που είχε εκδοθεί πρόσφατα. Έβαλε τα διπλά, και ο γιος του αγόρασε ένα CD της Marilyn Manson. Τι μπορεί να κάνει ένας πατέρας κόντρα στην πίεση της αγοράς πάνω στην ψυχή ενός παιδιού που θέλει να ανήκει στον κόσμο; Ποια είναι αυτή η ύπαρξη με το όνομα των «ποδιών του Χόλγουντ» και το επώνυμο του μανιακού δολοφόνου κατοίκων του Χόλγουντ; Ένα είδος ανδρόγυνου που εμφανιζόταν στο φυλλάδιο του CD με γερασμένο πρόσωπο σκληρού ρόκερ και σώμα έφηβης. Στο μεταξύ η αγορά νομιμοποιεί την παραβατικότητα, πουλώντας την σε παιδιά που νιώθουν επίσης παραβάτες σ' ένα σύστημα που απαγορεύει οποιαδήποτε παραβαση. Την επόμενη βδομάδα εγώ βρισκόμουν στην επαρχία μου, όπου τα σχολεία συνέχιζαν χωρίς ηλεκτρικό, και, όταν θέλησα να εκπλήξω τον γιο μου ρωτώντας τον για την Marilyn Manson, είδα ότι οι δρόμοι ήταν γεμάτοι με το πρόσωπό της, που διαφήμιζε το καινούριο CD της. Η εκπαίδευση της περιφέρειας βάδιζε προς τον 19ο αιώνα και η ταχύτητα της κεντρικής αγοράς προς τον 22ο αιώνα. Σε αυτό συνίσταται η παγκοσμιοποίηση σύμφωνα με την πολιτισμική λογική του ύστερου καπιταλισμού.

Η Τρίτη ζώνη είναι η ζώνη που *εξαφανίζεται*. Μπορούμε να τη συναντήσουμε σε εκείνους τους αρχαίους χώρους που ονομάζονταν ήπειροι: Αφρική, Ασία, Λατινική Αμερική. Εκεί ξεσπούν οι πόλεμοι των αποκλεισμών. Η Ρουάντα ως το πρώτο σφαγείο της εποχής των αποκλεισμών. Μια ολόκληρη ζώνη ολοκληρωτικά εξαφανισμένη από την αποικιακή μετανεωτερικότητα: άνθρωποι, οικονομία, κουλτούρα, παιδιά. Η τρίτη ζώνη χάνει την ταυτότητά της, τα κοινωνικά της υποκείμενα παραμένουν περικυκλωμένα σαν ένα γκέτο μέσα στην παγκοσμιοποίηση. Ο αποικιακός πόλεμος κόντρα στο Ιράκ μεταδιδόταν ζωντανά από μια Βαγδάτη φωτισμένη με νύχτα, και οι εκφωνητές στην τηλεόραση του Μαϊάμι πληροφορούσαν τη Λατινική Αμερική ότι ο αρχάγγελος Γαβριήλ ήταν εκεί, θυμωμένος και δίκαιος, κατεβαίνοντας αποφασισμένος στη γη με πυραύλους και με φόντο το παρατέτασμα των άστρων.

Η παντοδυναμία του ανθρώπινου κεφαλαίου που συσσωρεύεται στη ζώνη που σκέφτεται (απ' όπου εκτέμπονται οι λόγοι της μετανεωτερικότητας) οδηγεί το κάθε κοινωνικό υποκείμενο στο να συγκροτεί την ταυτότητά του με τη βεβαιότητα ότι δεν υπάρχουν πιθανές αντιστάσεις, δεν υπάρχουν πιθανές ανεξαρτησίες, δεν υπάρχει πια πάλη των τάξεων, τα πάντα έχουν ισοπεδωθεί μέχρι να γίνουν καθαρή λαμαρίνα. Η τηλεόραση αντιπροσωπεύει σε αυτή την περίπτωση την εικονική εξαφάνιση της συγκρουσιακότητας. Η ταύτιση ανάμεσα στην εικόνα και την υποκειμενική διαθεσιμότητα του υποκειμένου σε αυτή την εικόνα επιβεβαιώνει μια αίσθηση ασφάλειας σε αυτό το καταστροφικό θέαμα των αλλαγών. Ταύτιση ανάμεσα στη βιομηχανία των βλεμμάτων και σε αυτούς που βλέπουν. Ένας μεταμοντέρνος μποβαρισμός. Το υποκείμενο που νιώθει τηλεοπτικός ήρωας συνεργάζεται στη ισοπέδωση της πραγματικότητάς του.

Κι όμως από αυτές τις δυο ζώνες ξεκινάνε πολύμορφες αντιστάσεις: αντικαπιταλισμός που προωθεί καινούριες προτάσεις για την εργασία και την κοινότητα· στιγμιαίες δορυφορικές επικοινωνίες σε ενιαιοποιητικά προγράμματα δράσης· αιτήματα για τη δημιουργία μιας Δημοκρατικής Διεθνούς Αταξίας (α-τάξια με την έννοια της έκρηξης της δημιουργικότητας σε εκείνους που δεν υπάρχουν για την «τάξη»· μια καινούρια πολιτιστική προοπτική στο πολιτικό επίπεδο και στην κατανομή/κατανάλωση του κοινωνικού προϊόντος.

4. Η ζώνη που κερδοσκοπεί

Ο Τόμας Μουρ περιέγραψε την «Ουτοπία» σαν ένα νησί. Μια κοινωνία που εμπεριείχε την αρχή της δικαιοσύνης αναφορικά με τη διανομή του κοινωνικού προϊόντος έπρεπε κατ' ανάγκην να φαντάζεται τον εαυτό της χωρισμένο με νερό από την ήπειρο. (Ο Καμπανέλα με τη σειρά του έβαλε μέσα σε τείχη την «Πολιτεία του Ήλιου», μια άλλη από τις αναγεννησιακές ουτοπίες.) Η ήπειρος σίγουρα θα προσπαθούσε να μολύνει την Ουτοπία με το κακό της ανισότητας, της κοινωνικής αδικίας, κατακτώντας την σίγουρα αν ίσως η πόλη εκείνων των ευγενών αρχών βρισκόταν στη στεριά. Μερικούς αιώνες αργότερα η Ουτοπία επιβεβαιώνεται, αλλά αντιστρόφα. Οι οικονομικοί παράδεισοι-νησιά έγιναν η ουτοπία των πλουσίων. Ο χώρος που διαλέγουν οι κύριοι του πλούτου για να κρύψουν τις περιουσίες τους από τα βλέμματα της κοινής γνώμης, τους ελέγχους, τους φόρους, τη ματοβαμμένη τους ρίζα. Η καρδιά της ανισότητας.

Μερικούς μήνες πριν από τη χρηματιστηριακή κρίση του 1998, οι Αργεντινοί είχαν τοποθετήσει στο εξωτερικό το ισοδύναμο με 20 χρόνια του εθνικού προϋπολογισμού για την εκπαίδευση. Τοποθετημένα στους οικονομικούς παραδείσους αυτά τα κεφάλαια δεν πληρώνουν φόρους. Υπάρχουν καμιά πενήντα τέτοιοι «παράδεισοι» στον κόσμο, η πλειονότητά τους νησιά: Βερμούδες, Μπαχάμες, Αντίγκουα, Καϊμάν, Μπαρμπάδος, Νήσος του Μαν, Γιβραλτάρ, Τζερσεϊ, Μαδέιρα, Μάλτα, Σέιχέλλες, Μαυρίκιος, Κύπρος, Νησιά Μάρσαλ, Δυτική Σαμόα, Βανουάτου, Νησιά του Κουκ κ.ο.κ. Εκεί δεν εξετάζεται από πού προέρχονται τα χρήματα, πόσες χιλιάδες υπάργξεις μέινανε χωρίς τίποτε, ή πόσες άλλες εξολοθρεύτηκαν με όπλα και ναρκωτικά. Με αυτά τα κεφάλαια εκεί αγοράζονται τίτλοι ή μετοχές εταιρειών με τα οποία αποκτώνται καινούριες «καθαρές» μετοχές και τίτλοι χωρίς καμιά σχέση με τις εξολοθρεύσεις. Ύστερα από αυτό τον περίπλοκο το χρήμα σβήνει το παρελθόν του και μπαίνει σε μια χώρα για να ενσωματωθεί στο νόμιμο οικονομικό κύκλωμα. Αν ίσως –κατά τύχη– με αυτό το χρήμα σε μια λατινοαμερικάνικη χώρα φτιαχτεί μια βιομηχανία, αυτή δημιουργεί αμέσως τη μητρική στον οικονομικό παράδεισο. Η θυγατρική εισάγει πράγματα από τη μητρική της, τα πληρώνει πανάκριβα, τα επεξεργάζεται και τα εξάγει φτηνά. Οι τιμές δεν είναι πραγματικές, αλλά «στα χαρτιά», για να πληρωθούν λιγότεροι φόροι. Έτσι η «θυγατρική» χάνει χρήματα και πρέπει να ζητήσει δάνειο από τη μητρική, πληρώνοντας τόκους που μεγαλώνουν τις ζημιές της. Η θυγατρική σταματάει να πληρώνει φόρους και φυσικά ούτε η μητρική πληρώνει. Το κλειδί είναι να έχεις την εταιρεία-βάση στον «παράδεισο», όπου δεν παράγει τίποτε, μονάχα δρα σαν εταιρεία με έξοδα στο εξωτερικό («off shore»). Αρκεί μια ταχυδρομική διεύθυνση ή μια απλή ταμπέλα σε ένα κτίριο. Κι ούτε χρειάζεται υπαλλήλους. Μόνο την καταγραφή της νόμιμης έδρας στο νησί. Τόμας Μουρ από την ανάποδη.

Η ζώνη που κερδοσκοπεί φιλοδοξεί να υποκαταστήσει, αν είναι δυνατόν, την κοινωνία με τράπεζες· τα ιστορικά υποκείμενα με παίχτες του χρηματιστηρίου· τις ταξικές σχέσεις με σχέσεις πελατών· και ακόμα την ομορφιά με τη διαφήμιση· την κουλτούρα με την έκθεση· τη γιορτή με τη διαδικασία πώλησης· την τοπική ταυτότητα με την παγκοσμιοποιημένη αυταρχικότητα· την εργασία με την κερδοσκοπία.

Γεννιέται το πιο παλιό όνειρο που είχε ο καπιταλισμός από την πρώτη φάση του: ένας

τρόπος παραγωγής όπου θα υπάρχει μία μόνο τάξη, των πλουσίων. Μια μορφή συσσώρευσης όπου θα εξαφανίζεται ο εργάτης. Όπου η ρομποτική θα αντικαθιστά τους εργάτες, το software τους υπαλλήλους, η σκεπτόμενη μηχανή τον εγκέφαλο των επιστημόνων. Εργασία 0-Κέρδος 1. Η ουτοπία της ανισότητας.

Οι παγκόσμιες αντιστάσεις σε αυτή τη ζώνη προσπαθούν να επιβάλουν τη δημιουργία μιας παγκόσμιας δικαιοδοσίας που θα εμπερικλείει μια διεθνιστική δικαιοσύνη. Όπως π.χ. η συζήτηση που άρχισε στον Ισημερινό από νομικούς των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων όλου του κόσμου για να χαρακτηριστούν το Δ.Ν.Τ. και η Παγκόσμια Τράπεζα –συσσωρευτές, ανάμεσα σε άλλα, του χρήματος των φορολογικών παραδείσων– «εγκληματικές οργανώσεις».

5. Σχέσεις

Η φυσική ερώτηση εδώ είναι: τότε ποιος θα καταναλώνει σε αυτό το πλαίσιο του κόσμου της ανισότητας; Η απάντηση είναι απλή: οι ζώνες που θα επιβιώσουν, οι πιο ικανοί στον ανταγωνισμό της αγοράς της ζωής. Θα επιλυθεί, επίσης, με αυτό το κριτήριο αποκλεισμού το παγκόσμιο περιβαλλοντολογικό πρόβλημα του υποτιθέμενου ανθρώπινου υπερπληθυσμού. Το μαλθουσιανό πρόβλημα λυμένο σαν μια «οικολογική ηθική» της ανώτερης κάστας. Λυμένο έτσι το οικολογικό ζήτημα με αποσυμπίεσεις όπως της Ρουάντα (απώλεια μιας από τις περιβαλλοντικές μεταβλητές, του homo sapiens), θα απόμεινε να λυθούν άλλα δύο προβλήματα: η βία και το εμπόριο ναρκωτικών. Το πρώτο με τα αυστηρά φυλασσόμενα περιτειχισμένα οικιστικά συγκροτήματα (cocooning): ζωή υποτιθέμενα προστατευμένη σε κλειστές οικιστικές περιοχές που θα κερδοσκοπούν με τις σφαγές στο υπόλοιπο μέρος της πόλης· το δεύτερο με έναν παγκόσμιο πόλεμο ενάντια στους εξωτερικούς προς το κέντρο παραγωγούς, έτσι που η παραγωγή (και μαζί της και τα συνολικά κέρδη) να ανήκουν στο ίδιο το κέντρο. Σε αυτή τη γραμμή γίνονται οι σφαγές στην Κολομβία, στην οποία αντιστέκεται το αντάρτικο κίνημα της αγροτικής αυτοάμυνας· ή οι πορείες των παραγωγών κόκας από τις βολιβιανές Yungas, που στείλανε στο Μαϊάμι τον νεοφιλελεύθερο πρόεδρο, ο οποίος σε μια χώρα με τέσσερις γλώσσες (κέτσουα, αϊμάρα, ισπανικά και γκουαράνι) μιλούσε καλά μονάχα τα αγγλικά.

Η ζώνη που σκέφτεται, σκέφτεται με όρους μιας παγκόσμιας κυρίαρχης κουλτούρας, με υποκουλτούρες που θα εξαφανιστούν ή θα είναι πυροραγίες ομάδων εκτός νόμου. Σε αυτό το κυβερνητικό πρόγραμμα «κολλάει» η πέμπτη ομάδα, η παραγωγός των εικόνων, με πάμπολλα δορυφορικά συστήματα, ανάμεσα στ' άλλα, για να προβάλλουν την εκδοχή της εικονικής ισότητας. Το 1890 ένας μεροκαματιάρης αγρότης λίγες φορές στη ζωή του μπορούσε να δει έναν πλούσιο της πόλης, που μπορούσε να είναι και το αφεντικό του. Έναν αιώνα αργότερα, οποιοσδήποτε άνεργος μπορεί να γευθεί πώς ζουν οι «πλούσιοι και οι φημισμένοι» στο Μαλιμπού (πού να πέφτει το Μαλιμπού;). Μπορεί ακόμα να μοιράζεται μαζί τους, τηλεοπτικά βέβαια, τις γιορτές τους, τα ρούχα τους, τις γυναίκες τους, τα κοσμήματά τους και τα ταξίδια τους στο Κανκούν. Κανβαλισμός του ματιού. Το βλέμμα ως η καινούρια αξία της αγοράς και της παραγωγής. Παραγωγοί βλεμμάτων της διανομής και της κατανάλωσης. Μια κοινωνική τάξη που διατηρείται με συμβολική πειθαρχηση (τηλεο-

πτική παγκοσμιοποίηση), μαζικές δολοφονίες των εκτοπισμένων στο περιθώριο, και «συμβολικούς μισθούς», ισοδύναμους με το επίδομα ανεργίας, στις προνομιούχες ζώνες.

Και ταυτόχρονα η εργασιακή εξαθλίωση που προκαλεί σε εκατομμύρια ανθρώπους συνέπειες συγκρίσιμες μ' αυτές ενός παγκόσμιου πολέμου, που χαρακτηρίζονται από την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας ως «επιδημιολογική καταστροφή». Η κατάθλιψη και το σύνδρομο του πανικού μετατρέπονται σε κυρίαρχη παθολογία.

Με την ανατροπή της συμβολικής τάξης, η εργασία –ως μορφή συναλλαγής του ανθρώπου με τη φύση– μετατρέπεται σε μια μορφή απουσίας της φύσης, απουσίας της κοινωνίας και κατά συνέπεια σε μια μορφή βίας του υποκειμένου πάνω στο ίδιο και στον περιβάλλοντα κόσμο (έναν μη αναγνωρίσιμο κόσμο, συγκεχυμένο, μείγμα φυσικών και κοινωνικών τεράτων).

Οι ζώνες λοιπόν βρίσκονται σε μια συγκρουσιακότητα που φτάνει μέχρι τα άδυτα του ατόμου. Με ανόμοιες αντιδράσεις απέναντι στις σχέσεις ιδιοκτησίας και εξουσίας.

Το υποκείμενο απογυμνωμένο από τα μέσα παραγωγής έρχεται στην αγορά της καπιταλιστικής εργασίας, προσφέροντας την ψυχοφυσική ενέργειά του, τις γνώσεις του, τις δεξιότητές του, τη διαθεσιμότητά του στην πειθαρχηση, ολόκληρη την εργατική του δύναμη σαν ένα άλλο εμπόρευμα. Αλλά πολύ λίγα υποκείμενα μπορούν να ανταγωνιστούν τις δυνατότητες, τα φανταχτερά χρώματα και τη φτηνία των άπειρων εμπορευμάτων για πέταμα που σκορπίζει ο κεντρικός καπιταλισμός στις περιφέρειες σαν κοντίνερ με σκουπίδια. Φέρουν το όνομα «αμερικανικά ρούχα» («αμερικανικές αγορές»). Είναι η τεράστια ποσότητα ρούχων που τα πετάνε στις Ηνωμένες Πολιτείες, συνήθως σχεδόν καινούρια, και πουλιούνται στις περιφερειακές λατινοαμερικανικές αγορές. Ο άνθρωπος που έχασε τη δουλειά του από το κλείσιμο της τοπικής υφαντουργίας, παρά την ασήμαντη τιμή αυτών των προϊόντων, τα κοιτάζει χωρίς να μπορεί να τα αγοράσει.

Το υποκείμενο λοιπόν, σε όλες τις ζώνες, μπαίνει στην αγορά ως υποτιμημένο, πλεονάζον εμπόρευμα, που είναι διαθέσιμο να πουληθεί κάθε φορά και πιο φτηνά. Δεν μπαίνει απλά αλλοτριωμένο, μπαίνει νικημένο. Δεν μπαίνει με συλλογικές δυνατότητες, αλλά σαν ένα αδιαίρετο, μοναχικό προϊόν, σαν ένα εμπόρευμα της χειρότερης ποιότητας. Σχέσεις ανάμεσα σε πράγματα που εκτοπίζουν, στο φαντασιακό της αγοράς του ύστερου καπιταλισμού, τις σχέσεις ανάμεσα σε δρώντα υποκείμενα της παραγωγής. Το υποκείμενο δεν βλέπει τον εαυτό του σαν ένα δημιουργό του κόσμου αλλά σαν έναν πεταμένο από τον κόσμο. Στην καλύτερη περίπτωση κυβερνημένο από τον τρόπο ύπαρξης των πραγμάτων στον κόσμο. Σε αυτή την αντίληψη συνέβαλε αναμφίβολα ο φονταμενταλισμός της αγοράς χωρίς κοινωνία, και ο συνδυασμός στρατιωτική δικτατορία-νεοφιλελευθερισμός που συνεχίστηκε από τις εκλεγμένες λατινοαμερικανικές κυβερνήσεις κάτω από τον εκβιασμό του πληθωρισμού στη δεκαετία του '90. Και μαζί με αυτά, ένα ανέκδοτο που απεικονίζει συνθετικά την εγγάραξη της ιδεολογίας: «πόσοι οικονομολόγοι του Σικάγου χρειάζονται για να αλλάξουν μια λάμπα; Κανέναν. Αν η λάμπα πρέπει να αλλάξει, η αγορά θα το έχει ήδη κάνει».

Από τον «πολυδύναμο εργαζόμενο» δεν ζητάνε μόνο να χειρίζεται έναν υπολογιστή, αλλά επίσης να κάνει συντήρηση και καθαριότητα. Στους λατινοαμερικανούς νέους που πλένουν τα «Mac Donalds» τους ζητάνε να έχουν όμορφο παρουσιαστικό, να κατέχουν και μια άλλη γλώσσα της λευκής φυλής, να είναι συμπαθητικοί, με μια απόλυτη διαθεσιμότητα σε σχέση με το χρόνο και ταύτιση με την επιχείρηση. Διαθεσιμότητα 24 ώρες την ημέρα, 7

μέρες την εβδομάδα, αυτή είναι η συμφωνία. Για ένα σουπερμάρκετ της επαρχίας μου, του Τουκουμάν, ζήτησαν με αγγελία τελειόφοιτους πανεπιστημίου, και όταν πήγαν στη δουλειά, τους βάλανε να καθαρίζουν κοτόπουλα. Όπως στο μυθιστόρημα του Ρεμάρκ *Οι δέν νεώτερον εκ του Δυτικού Μετώπου*, όταν ο λοχίας καλούσε εκείνους που ήξεραν πιάνο να κάνουν ένα βήμα μπρος, και οι μουσικοί που βγαίνανε στέλνονταν να καθαρίσουν ένα βουνό πατάτες. Αυτό για το οποίο πρόκειται είναι η ταπείνωση, το στρατιωτικό καφόνι. Το άτομο, απογυμνωμένο από το τελευταίο κατάλοιπο της υπερηφάνειας, μένει στη διάθεση πανίσχυρων εξουσιών που το κατευθύνουν για έναν ασήμαντο μισθό. Είναι ένας πόλεμος, και, γι' αυτό, το στρατόπεδο επιβάλλει πειθαρχία και ψυχολογία.

Καθήκοντα που δίνονται σε ομάδες παραγωγής που δεν είναι μόνον υπεύθυνες για τον έλεγχο της ποιότητας του παραγόμενου, αλλά και για την ικανοποίηση του πελάτη και την παραμονή του πελάτη στην επιχείρηση. Δεν επιτρέπονται τα λάθη. Ο επιχειρηματικός ανταγωνισμός θα πρέπει να εσωτερικοποιηθεί ως συλλογικό ζήτημα, ως πρόβλημα όλων με συνέπειες και βάρη για όλους. (Εκτός βέβαια τους ιδιοκτήτες.) Είναι πιο οικονομικό να πετάξεις στο δρόμο έναν εργάτη από το να τον βοηθήσεις στην αυτοκριτική του. Η αγορά λειτουργώντας σαν ένα τεράστιο, αυτόνομο, σχεδόν φανταστικό κεφάλι: ο μεγάλος υπολογιστής του 2001. *Η Οδύσσεια του διαστήματος*. Η ανταγωνιστικότητα που αποκλείει ανυψωμένη σε πατριωτική αξία, δηλαδή το έθνος υποκαθιστώμενο από τη μακροεπιχείρηση. Είναι κανείς πολίτης της Adidas, της Coca, της Ford, αλλά χωρίς δικαιώματα. Μια διαζώνη μέσα στις ζώνες. Ο ανταγωνισμός, διασφαλίζοντας, στο επίπεδο της ψυχολογίας, μια δόση ατομικισμού και βίας για τον άλλο, θεωρούμενο ως ανταγωνιστή προς εξαφάνιση. Και η ίδια η ομάδα εργασίας, υποκείμενη σε έναν αμοιβαίο έλεγχο. Η ομάδα όχι ως στήριγμα του υποκειμένου και μηχανισμός της πνευματικής του ανάπτυξης, αλλά σαν το ανακριτικό δικαστήριο της παραγωγικότητας. Μια «Θεία δίκη» που μπορεί να καταδικάσει το υποκείμενο να περάσει στην περιοχή του αόρατου. Ένα υποκείμενο που ζει λοιπόν κάτω από τον «τρόμο της ανυπαρξίας». Η ζώνη των κοινωνικά εξαφανισμένων αυξάνεται σε καθεμιά από τις υπόλοιπες ζώνες σαν ένα μικρόβιο πανικού.

Ο αντίκτυπος πάνω στη δημιουργική ουσία του υποκειμένου οδηγεί στη χειροτέρευση της αυτοεκτίμησής του, σε βουλιαγμά σε ένα συναίσθημα πλήρους αδυναμίας. Αν το υποκείμενο εσωτερικοποιήσει το ρόλο του ως θύματος, ως λείας σε έναν οικουμενικό μηχανισμό εξουσίας, ως ένα υποκείμενο χωρίς ιστορία, αν χάσει τη δυνατότητα δημιουργίας ταυτότητας, τότε έρχεται ο υποκειμενικός του κατακερματισμός. Γεμάτο παθητικότητα μπροστά στην εκμετάλλευση και την εξαθλίωση θα ακούσει απόλυτα υποταγμένο το λόγο των κυρίων του ως μοναδικό. Η Αργεντινή της δεκαετίας του '90 υπήρξε η παραδειγματική περίπτωση. Μια υπερπροσαρμοστικότητα βασισμένη στον παροξυσμό του «να μη μείνουμε απέξω». Ένα διαχασμένο υποκείμενο, παραιτούμενο από τις ανάγκες και τα συναισθήματά του, ταυτισμένο με τον επιτιθέμενο. Ουτρί των αντιφάσεων, υποταγή του σώματος, βούλωμα των κριτικών στάσεων. Η Χιλή επίσης υπήρξε ένα εξαιρετικό παράδειγμα σε αυτή τη φιλοσοφία.

Στα αγροτόπαιδα της επαρχίας μου η αστυνομία δείχνει συχνά όλο τον αυταρχισμό της. Τα συλλαμβάνει τα Σαββατοκύριακα κατηγορώντας τα για μέθη. Τους ζητάει ένα πρόστιμο για να μην παραμείνουν στα κελιά (με τους εγκληματίες) το τέλος της εβδομάδας. Πολλά παιδιά δεν μπορούν να πληρώσουν το πρόστιμο. Στα αστυνομικά τμήματα τους παίρνουν

αίμα με την ίδια σύριγγα που η αστυνομία θα πουλήσει ύστερα στη μαύρη αγορά. Πληρώνουν την ελευθερία με αίμα. Ένας δουλοκτήτης της κλασικής αρχαιότητας έπρεπε τουλάχιστον να ταΐζει τον δούλο του για να κρατάει όλο του το αίμα. Με εξαφανισμένη την εργασία στις ζώνες που εξαφανίζονται ο νέος μετατρέπεται σε κάτι λιγότερο από έναν σκλάβο. Το αίμα του δεν είναι αναγκαίο στην παραγωγή. Στο Μουσείο της Εθνικής Τράπεζας του Καναδά υπάρχει μια προθήκη που ονομάζεται «το ασυνήθιστο νόμισμα». Πρόκειται για νομίσματα σε καιρό πολέμου. Μόνο σε καιρούς πολέμου εμφανίζεται το «ασυνήθιστο» νόμισμα. Έτσι, στους καιρούς της Γαλλικής Επανάστασης φτάσανε να χρησιμοποιούν τραπουλόχαρτα σαν νόμισμα (το επίσημο νόμισμα ήταν κρυμμένο). Στα στρατόπεδα συγκέντρωσης των Ναζί υπήρχαν τυπωμένα χαρτιά του στρατοπέδου που χρησιμοποιούν ως εσωτερικό νόμισμα. Το αίμα των παιδιών της επαρχίας μου θα μπορούσε επίσης να παρουσιαστεί σε μια φιάλη στην προθήκη των νομισμάτων πολέμου. Μια φιάλη αίμα ως ανταλλακτική αξία. Θα έλεγε κάποιος πως είναι μια εξαιρετική περίπτωση, αλλά όλα τα νομίσματα του πολέμου είναι μια εξαιρετική περίπτωση. Ο περιφερειακός καπιταλισμός είναι ένας πόλεμος. Δεν είναι απλώς ένας πόλεμος, αλλά επίσης ένας αποικιοκρατικός πόλεμος.

Η κουλτούρα είναι συμβολικός φορέας ιδεών, κατά τον ίδιο τρόπο που η γλώσσα είναι φορέας ιδεών. Για να καταλάβει κανείς μια κουλτούρα, να την κάνει δική του, θα πρέπει να κατέχει τη γλώσσα της, να διαβάσει τα σύμβολά της. Στη Σημειωτική της λατινοαμερικάνικης κουλτούρας η ποδοσφαιρική ομάδα είναι η συνθετική έννοια της κοινωνίας, εκφράζει το επίπεδο της ανθρωπινότητάς της. Οι πληθυσμοί ψάχνανε στην εθνική ομάδα της Αργεντινής που έπαιζε στο Παρίσι την κοινωνία που είχαν χάσει, που τους την πήρε η «ελεύθερη» αγορά («ελεύθερη», δηλαδή, από την κοινωνία). Τα πολιτικά κόμματα της νεωτερικότητας, η δομή τους, τα συνταγματικά μοντέλα αντικαθίστανται από έναν οργανισμό που δεν χρησιμεύει στη δημοκρατία. Ένα κατάλοιπο του παρελθόντος που λειτουργεί ως αλυσίδα μετάδοσης ανισότητας. Γι' αυτό και στον Οβελίσκο του Μπουένος Άιρες, εκείνη τη νύχτα του ποδοσφαιρικού θριάμβου της Αργεντινής απέναντι στην Αγγλία στο Παρίσι, ξεχύθηκε η τυφλή βία μιας πρωτόγονης ανθρωπότητας, σε μια αποσυνθετική σύγκρουση ανάμεσα σε πλούσιους και αποκλεισμένους. Τραυματίες, συλλήψεις, σπασμένα τζάμια και λεηλασίες. Ένας δεύτερος πόλεμος των Μαλβίνων χωρίς Εγγλέζους.

Οι νέοι νιώθουν πια πως δεν έχουν κληρονομιά. Και να την είχαν, δεν θα τους χρησίμευε. Η μάνα δεν νανουρίζει πια τα παιδιά της, η τηλεόραση νανουρίζει τη μάνα. Είναι δύσκολο να βρει κανείς μοντέλα συμπεριφοράς, αρχές δράσης. Από πού να τα πάρει; Από τον Πρόεδρο, από τα βίντεογκέιμ, από τα σήριαλ; Μια ζώνη χωρίς σύνορα που διαπερνιέται από τις ιδεολογικές ακτίνες του κυβερνοχώρου. Ακόμα και τα έργα τέχνης εμφανίζονται ως θραύσματα, και ο θεατής αμφιβάλλει, δεν μπορεί να ταυτιστεί μαζί τους συνεχίζοντας τη δημιουργική διαδικασία. Η μορφή είναι το θέαμα και αυτό δεν χρειάζεται εσωτερική σύγκρουση του υποκειμένου παρά μόνο σπασμούς για τη λάμψη και τη συχνότητα συσσώρευσης του κεφαλαίου. Το έργο τέχνης όχι πια ως στοιχείο της κουλτούρας, αλλά ως μαρτυρία της ικανότητας της αγοράς. Ο άνθρωπος της περιφέρειας δεν νιώθει άνετα στο συγκεκριμένο σύστημα της σημερινής κουλτούρας, αλλά δεν ξέρει και άλλο, δεν νιώθει συντελεστής μια άλλης σύνθεσης και μερικές φορές ούτε καν αντιστέκεται στην αναδόμηση κι ούτε μπορεί να προσαρμοσθεί στο καινούριο πολιτισμικό περιβάλλον από φωτεινές βιτρί-

νες και γκρίζους καταναλωτές. Η ποδοσφαιρική ομάδα συνεχίζει να είναι εδώ η πυξίδα. Γι' αυτό και η γιορτή είναι βία. Γιατί είναι η χαρά που βγαίνει από την απελπισία που παράγει η καταπίεση σε όλα τα άλλα.

Για την περιφέρεια το πιο υψηλό επίπεδο ανθρωπινότητας παρουσιάζεται στο ποδόσφαιρο. Το μέλλον δεν θα είναι μακρύ, όπως έλεγε ο Αλτουσέρ, αλλά εικονικό.

6. Λατινική Αμερική: φρανκεσταϊνική κουλτούρα και σοσιαλιστική ταυτότητα

Αν κάποιος ξεφυλλίσει βιβλία της παγκόσμιας γεωγραφίας παλαιότερα από τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο θα συναντήσει σίγουρα μια ακριβή εικόνα για τη λατινοαμερικάνικη νεωτερικότητα. Καταρχάς το κείμενο είναι ταξινομημένο κατά έθνη και αποικίες· κατά δεύτερο οι εικόνες των πόλεων δείχνουν δημόσια κτίρια, μεγαλοπρεπή, πρόσφατα εγκαινιασμένα, αντίγραφα ευρωπαϊκών. Μερικές φορές περισσότερο πολυτελή από τα πρωτότυπα. Εντούτοις αυτό που κινεί την προσοχή είναι η τάξη, μια πολεοδομική σκέψη επικεντρωμένη στην ορθολογικότητα. Απέναντι σε αυτές τις προσόψεις των δημόσιων μνημείων, από την άλλη μεριά του δρόμου, χαμηλά σπίτια από το μακρύ αποικιακό ιδιωτικό παρελθόν. Οι δυο όψεις η μια απέναντι στην άλλη –η δημόσια και η ιδιωτική– δημιουργώντας μια ενότητα του διαφορετικού, και ανθρώπινοι τύποι που κυκλοφορούν σε ένα ethnic, μεταναστευτικό, κρεολό, εθνικό, πολύχρωμο τοπικό τοπίο.

Τη δεκαετία του '70 η Λατινική Αμερική υπήρξε μάρτυρας και θύμα της πρώτης συστηματικής νεοφιλελεύθερης εμπειρίας στον κόσμο. Το καθεστώς του Πινοσέτ, ο πιονιέρος του κύκλου, είχε ξεκάθαρο –στη γραμμή των διδασμάτων του Hayek– πως η ελευθερία και η δημοκρατία ήταν ασύμβατες, αφού η πλειοψηφία θα αντιδρούσε στην απεριόριστη παντοδυναμία της αγοράς. Στο πλαίσιο αυτής της εμπειρίας, οι πόλεις της αποικιακής μετανεωτερικότητας έπρεπε να γίνουν απλά επεισόδια στο δόγμα της αγοράς. Πυραμίδες της πολιτισμικής διαδικασίας, που επιδεικνύονται ως η επανίδρυση των ιεραρχιών και της θεμελίωσης του βασιλείου της εικονικής δημοκρατίας. Ισότητα συνθηκών για την οποία μιλούσε ο Τοκβίλ, αλλά μπροστά στην τιβί. Ορθολογικότητα της υπεραξίας στις μεγαλοεπιχειρήσεις συγκροτώντας την ουσία στο τοπίο του χάους, της τυχαίας βίας και του αυτοσχέδιου κονστрукτισμού ανάμεσα σε φωτεινές επιγραφές. Με αυτούς τους όρους το Μαϊάμι μπορεί να τοποθετηθεί σε οποιαδήποτε λεωφόρο. Στην πόλη του Πουσάν αγοράζονται και πωλούνται κινηματογραφικές ταινίες απ' όλο τον κόσμο, αλλά πού να βρίσκεται το Πουσάν; Εκεί ο αργεντινός κινηματογραφιστής Pino Solanas υπέστη μια καρδιακή προσβολή πουλώντας την ταινία του *Το σύννεφο* και όρισε την πόλη ως «ένα είδος Μαϊάμι ριγμένου στο νότο της Κορέας». Αυτό το τοπίο μπορεί να το βρει κανείς επίσης και στην Ασουναϊόν της Παραγουάης.

Πλατεία του σιδηροδρομικού σταθμού, Σάββατο το πρωί, στην Ασουναϊόν. Διαφορετικά απ' ό,τι την Οτάβα, κανείς δεν χρησιμοποιεί ζώνες ασφαλείας στα αυτοκίνητα. Σχεδόν δεν υπάρχουν φανάρια και οι οδηγοί επιταχύνουν μέσα στα στενά δρομάκια σαν να βρίσκονται σε μια εθνική οδό. Καινουριότατα και πανάκριβα αυτοκίνητα (στην πλειονότητά τους κλεμμένα και πουλημένα) συγκροτούνται και οι οδηγοί σκοτώνονται. Ο πρώτος πολιτισμικός κανόνας της αποικιακής μετανεωτερικότητας είναι ότι η ζωή αξίζει λίγο, ακόμη

και για τους ιδιοκτήτες. Ο δεύτερος κανόνας είναι ότι πρέπει να πάει κανείς γρήγορα γιατί πάντα είναι πίσω από την παγκοσμιοποίηση και τα κέρδη υπάρχουν μόνον για τον πρώτο. Εξάλλου, αφού η κοινωνική ασφάλεια εξαφανίστηκε μαζί με τα δημόσια νοσοκομεία, με τις δημόσιες συντάξεις, με την κοινωνική πρόνοια, γιατί αυτό το υποκείμενο θα πρέπει να βάλει τη ζώνη ασφαλείας για να οδηγήσει;

Η πλατεία του σιδηροδρομικού σταθμού της Ασουνσιόν, όπως όλοι οι δημόσιοι χώροι, μισοεγκαταλελειμμένη. Είναι ο σταθμός του πρώτου σιδηρόδρομου στην Παραγουάη, το 1861. Το τρένο πια δεν υπάρχει και ο σταθμός θέλει να γίνει –με τη βοήθεια ισπανικών τραπεζών– ένα σιδηροδρομικό μουσείο που κανείς δεν θα επισκέπτεται. Έξω πόρνες και πωλητές κρύου μάτε. Μάτε και τσάι που πουλιέται με κρύο νερό και βότανα στους ξενύχτηδες που θέλουν κάτι δροσερό. Άνθρωποι μισοκοιμισμένοι. Το πρωί είναι μακριά για τις πόρνες. Το τελευταίο σταματημένο τρένο, με τρία βαγόνια, έχει ένα βαγόνι νοσοκομείο και φέρει το όνομα της κυρίας Προέδρου που ταξίδεψε στις ζώνες των πλημυροπαθών χαιρετώντας αρρώστους που τους κατάργησαν τα νοσοκομεία τους. Στη λεωφόρο τρέχουν οι Μερσεντές γρήγορα ανάμεσα σε πωλητές chipa* και butifarras**. Η κοινωνική εξατομίκευση επιβάλλει την απουσία οποιασδήποτε μνήμης· η σχέση είναι πια μια σχέση με τα πράγματα· έτσι εγκαταλείπεται οποιαδήποτε δημόσια εκδήλωση σεβασμού. Σε τελική ανάλυση το αστείο αντικαθιστά την έλλειψη αξιοπρέπειας. Για τον ίδιο λόγο όλα είναι πιο απλά και χωρίς κανόνες: η βαναυσότητα μπορεί να εγκατασταθεί ως κωμική διαδικασία, όταν η δημόσια βία αντικαθίσταται από την ιδιωτική, και το άτομο τοποθετείται στον ολιστικό χώρο της αγοράς.

Αλλά στα χωριά του εσωτερικού της Παραγουάης τα παλιά σπιτάκια μένουν διάπλατα ανοιχτά. Οι περαστικοί μπορούν να μπουν και να πουν ένα ποτήρι νερό, να δουν τα πουλερικά στην πίσω αυλή τη γεμάτη φυτά, χωρίς καν η νοικοκυρά να καταλάβει την επίσκεψη. Κοινωνικότητα των στενών, ελεύθερων, ξεκάθαρων εισόδων. Αυτό είναι το παρελθόν που –για τον ύστερο καπιταλισμό– δεν είναι πια λειτουργικό. Πώς θα πουληθούν αλλιώς τα συστήματα συναγερμών; Πώς να δημιουργήσεις σε αυτή την κατάσταση της κοινότητας την παράλογη, απορροφητική, παρανοϊκή σχέση ανάμεσα στα αντικείμενα και στους πολιορκημένους υπερασπιστές ιδιοκτήτες τους;

Στην Οτάβα ξανάδα ύστερα από πολλά χρόνια τους *Πλημυροπαθείς*, ταινία του σκηνοθέτη Fernando Birri. Αργεντινή του '60: περιγράφει πώς οι πλημυροπαθείς του Λιτοράλ «στεγάζονται» σε φορητά σιδηροδρομικά βαγόνια μέχρι να κατέβουν τα νερά. Ένα από αυτά τα βαγόνια δένεται σε ένα κάρο και οι κάτοικοί του έκπληκτοι ξεκινάνε στη μέση της βυθισμένης γης με το βαγόνι-«σπίτι» τους να γνωρίζουν λίγο τη χώρα. Τουρισμός των φτωχών. Χιούμορ με μπρεχτικές αντηχήσεις. Ασουνσιόν, αρχές αυτού του αιώνα: από την κεντρική λεωφόρο φαίνονται σειρές από σπίτια το ένα πίσω απ' τ' άλλο μέχρι τον ορίζοντα της πόλης, αυτοσχέδια σπίτια με καλαμένιους σκελετούς σκεπασμένους με μαύρο πολυαιθυλένιο. Το υλικό από τους σάκους σκουπιδιών. Σε αυτά τα ομοιόμορφα κυβάκια ζουν οι πλημυροπαθείς της Παραγουάης. Όταν υπήρχε το κράτος με τις επιχειρήσεις του και λίγη

* Πίτα από αλεύρι καλαμποκιού και τυρί.

** Σάντουιτς με ζαμπόν και σαλάτα.

κοινωνική πρόνοια, στρίμωχνε τους πλημυροπαθείς στα βαγόνια. Ύστερα θα έπρεπε να τους ξαναγυρίσουν γρήγορα για να μη διακόπτουν τη σιδηροδρομική σιγκοινωνία. Ο σιδηροδρόμος εξαφανίστηκε. Τους πλημυροπαθείς πια τους βάζουν σε μαύρους σάκους σκουπιδιών, μέσα στην αφόρητη τροπική ζέση. Πιάνουν το χώρο όπου πριν ήταν οι γραμμές, τους άδειους σταθμούς. Κανείς δεν ξέρει αν θα ξαναγυρίσουν στον τόπο τους, πιθανόν όχι, και η υπόθεσή τους δεν φαίνεται να απασχολεί το κράτος. Είναι η μετάβαση από το νεωτερικό δημόσιο στο μεταμοντέρνο ιδιωτικό. Από τα βαγόνια στους σάκους. «Μην κακοποιείτε τα ζώα» διάβαζε κανείς στο ξύλο που έκλεινε το φορτηγό βαγόνι όπου ζούσαν οι πλημυροπαθείς της ταινίας του Biggi. «Κακοποιήστε τα» θα μπορούσε να διαβάσει κανείς στις μαύρες σακούλες κατά μήκος της λεωφόρου του περιπάτου στην Ασουινσιόν.

Το Μουσείο Καλών Τεχνών της Ασουινσιόν εκδιώχθηκε από το παλιό κτίριο. Το μετέφεραν στο Ιστορικό Αρχείο, τοποθετώντας το σε μία και μόνο αίθουσα, στην αίθουσα της εισόδου. Ο διευθυντής του Μουσείου της εποχής Stroessner χάριζε τα έργα σαν δικά του, σαν προσωπικά του δώρα σε μέλη των προσβειών και σε ξένους επιχειρηματίες. Αλλά τα έκανε όλα αυτά με «επίσημα» πιστοποιητικά. Η διευθύντρια που ήρθε αργότερα μου λέει πως βρήκε τα λίγα κομμάτια που έμειναν πεταμένα σε κάποιες γωνιές, σκεπασμένα με μαύρο πολυαιθυλένιο. (Οι πίνακες επίσης «πλημυροπαθείς».) Πώς να το συγκρίνεις αυτό με τη National Gallery of Canada, που εγκαινιάστηκε το 1988 στην Οτάβα, με το μνημειώδες της κτίριο, τους πύργους από κρύσταλλο και ατσάλι δίπλα στο κοινοβουλευτικό μέγαρο, τις εξαιρετικές της συλλογές, τους εσωτερικούς κήπους της με παλιά πέτρα κόκκινου χρώματος; Βέβαια τα shopping της Ασουινσιόν είναι πιο μεγάλα από της Οτάβας. Εδώ βρίσκεται η φρανκεσταϊνική διαφορά. Μπροστά στο Μουσείο η λεωφόρος του Generalísimo (προς τιμήν του Φράνκο), όπου μπορεί κανείς να πει καφέ με φακελάκια ζάχαρη του Τέξας (αν και οι Ιησουίτες της Παραγουάης ξεκίνησαν για πρώτη φορά τη βιομηχανία ζάχαρης σε αυτό το μέρος της ηπείρου) και να φάει κανείς παγωτό made in USA. Το στρατόπεδο μπροστά στη λεωφόρο μεταμορφώθηκε σε Κοινοβούλιο χωρίς οι λειτουργίες του να διαφοροποιούνται και πολύ. Στο λιμάνι κοιμούνται κάποια καράβια την παραγωγική τους σιέστα. Χρυσά ρολόγια Rolex με πέντε δολάρια. Βορειοαμερικάνικοι ναοί του Ευαγγελίου με κεντρικό κλιματισμό και τηλεοπτικοί λάστρορες στους οποίους ο κόσμος καταφεύγει για να προσευχηθεί, όπως στις καταστροφές που ακολούθησαν την πτώση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Μην κοιτάξεις τις πόρνες ούτε να τους χαμογελάς αν δεν αγοράσεις το εμπόρευμα, γιατί σε καταριούνται στη γλώσσα των γκουαρανί. Τουλάχιστον εδώ υπάρχει μια ταυτότητα. Το χάος των οικιστικών καταστροφών, οι χώροι των αποκλεισμένων, διαφημιστικές πινακίδες της Adidas, της Fuji, της Coca-Cola, της Mitsubishi που κρύβουν το Πάνθεον κάποιων ηρώων της νεωτερικότητας που κανείς δεν ξέρει για ποιο λόγο υπήρξαν ήρωες, σκεπάζοντας το Προσενχητάρι της Παρθένου, το Δημοτικό Θέατρο, εμπνευσμένο από τη Σκάλα του Μιλάνου, και το σπιτάκι της Επανάστασης, όπου ένας διανοούμενος με γυάλινα μάτια περίμενε να του ρίξεις λίγα νομίσματα για να αγοράσει ένα μπουκαλί ρούμι, για να σου εξηγήσει μετά πως αυτό δεν είναι καν μια χώρα.

Δημιουργημένη σε κάποιες λατινοαμερικανικές πόλεις η φρανκεσταϊνική κουλτούρα, κανείς δεν ξέρει πώς θα εξελιχθεί στη συνέχεια. Αλλά σίγουρα ξέρουμε πως στερείται ομορφιάς, αλληλεγγύης και η ουσιαστική της αξία είναι η στέρηση.

7. Η ζώνη που αντιστέκεται και δημιουργεί

Ο στόχος πρέπει να είναι η μετατροπή κάθε αντίστασης σε ζώνη. Αντίσταση από όλους τους χώρους, από όλες τις ζώνες. Αλλά, επίσης, πάλι για τη δημιουργία ταυτοτήτων.

Η απομυθοποίηση των λόγων του καπιταλισμού βασίζεται στον αμετάλλαχτο χαρακτήρα της αδικίας και της εκμετάλλευσης. Στηρίζεται στην επανάκτηση του κοινωνικού. Είναι η ομοιογενοποίηση των εναλλακτικών λύσεων. Οι παλιοί Ινδιάνοι της Τσιάπας που δείχνουν ένα δρόμο στους νέους Ινδιάνους, από τους οποίους κλέβουν αίμα για να το κάνουν νόμισμα. Με αυτή την έννοια οι ζώνες είναι διαπερατές. Ξεσπούν συγκρούσεις που ξεπερνάνε τα σύνορα, τα όρια.

Σε γενικές γραμμές οι ζώνες που αντιστέκονται δεν προωθούν ακόμη καινούριους τρόπους παραγωγής. Αλλά το «Κίνημα των χωρίς γη» στη Βραζιλία προτείνει στους αποκλεισμένους των favelas να γυρίσουν στη γη από όπου προέρχονται, μέσα από καταλήψεις γης, από τη δημιουργία της δικής τους κουλτούρας και παιδείας και από μια νέου τύπου πολιτική οργάνωση.

Οι ζώνες που αντιστέκονται και συνθέτουν επανακτούν την Ιστορία, τώρα σαν μια λυτρωτική σύνδεση ανάμεσα σε αυτό που συνέβη και σε αυτό που θα συμβεί, αν ίσως δεν παρθούν επείγοντα μέτρα. Η Γη, ως τόπος στον οποίο γεννηθήκαμε όλοι και ο οποίος ανήκει σε όλους, αποτελεί τμήμα αυτής της επανάκτησης του χώρου. Μπορεί αυτός ο χώρος να είναι ένα νησί της Καραϊβικής, μια μεγάλη σκηνή από δασκάλους στημένη για μήνες μπροστά στη Γερουσία στο Μπουένος Άιρες, οι εργάτες των ορυχείων που περικυκλώνουν την πρωτεύουσα Λα Πας με σακίδια γεμάτα δυναμίτη, έτοιμοι να τινάξουν στον αέρα ολόκληρη τη πόλη αν δεν παραιτηθεί ο νεοφιλελεύθερος πρόεδρος, ο ζαπατισμός στην Τσιάπας, ο μπολιβαρισμός της Βενεζουέλας ή η μακρά αγροτική εξέγερση στη Κολομβία. Μπορεί να είναι ο χώρος ενός δικτύου του Ίντερνετ, ή ακόμα εκείνοι οι άλλοι άνεργοι νέοι που μετατρέπονται σε *θερμαστές*, όχι του τύπου που εξαφανίστηκε από τη βιομηχανική επανάσταση (αυτοί που τροφοδοτούσαν τις μηχανές), αλλά σε καταληψίες των δρόμων που ρίχνουν λάστιχα στα πύρινα οδοφράγματα, σταματώντας τα γεμάτα με εμπορεύματα καμιόνια και απαιτώντας θέσεις εργασίας. Αν η διαίρεση σε παγκόσμιες τάξεις πρόσφατα άρχισε, τότε επίσης πρόσφατα άρχισε η παγκόσμια πάλι των τάξεων. Και δεν χρειάζεται να το διααλήσουμε, μας οδηγούν σε αυτό. Ο πολλαπλασιασμός των πολιτισμών της αντίστασης και της σύνθεσης προκαλεί μια ενότητα πολιτισμών που αντικαθιστούν εκείνο που βουλιάζει.

Η ζώνη που αντιστέκεται και συνθέτει δεν επιδιώκει να νικήσει, αλλά να καλέσει την ανθρωπότητα να νικήσει το μακρύ σκοτάδι, τις μοιρολατρικές και αποσπασματικές θεωρήσεις της πραγματικότητας, τα δόγματα, το κλείσιμο του μυαλού και της καρδιάς. Για πρώτη φορά δεν υπάρχουν άλλες εναλλακτικές λύσεις. Θα πει κανείς πως αυτό είναι μόνο μια επιθυμία. Αλλά οι μεγάλες αλλαγές στον κόσμο ξεκίνησαν πάντα από επιθυμίες. Μόνο η επιθυμία βοηθάει στη γέννηση...

Στο βιβλίο-μαρτυρία της Ριγκομπέρτα Μεντσού μια φίλη της τής λέει: «Ένας επαναστάτης δεν γεννιέται εξαιτίας κάποιου καλού. Γεννιέται από κάτι κακό, κάτι που πονάει».

Ο πιο άδικος κόσμος της Ιστορίας είναι γεμάτος πόνο.

Μετάφραση: Βασίλης Αλεξίου